

OZANA KOTORKA IZMEĐU GIROLAMA SAVONAROLE, MAVRA VETRANOVIĆA I SERAFINA RAZZIJA

Viktoria FRANIĆ TOMIĆ, Zagreb – Slobodan Prosperov NOVAK, Zagreb

U raspravi Ozana Kotorke između Girolama Savonarole i Serafina Razzija autori na temelju poznavanja svih fabulacija o bokeljskoj blaženici i to kako one stihovane (Vicka Bolice Kolkoljića, Vicka Dudana i Dominika Cecića) tako i one prozne kao i historiografske (Serafino Razzi, Andrija Balović i anonim u Šibenskom rukopisu) po prvi put uočavaju šifrirani spomen Ozane Kotorke u jednoj od pjesama Mavra Vetranovića o Orlači Riđanki. Nakon što su u raspravi podastri detaljni uvidi u književne izvore o životu Ozane Kotorke s posebnim je interesom osvijetljen do danas neuočen odnos Girolama Savonarole s hrvatskom književnošću i to posebno s obzirom na koncept bene beateque vivendi kojim je firentinski mučenik kako u vrijeme života a tako i post mortem izvršio izravan utjecaj na Marka Marulića.

KLJUČNE RIJEČI: blažena Ozana Kotorke, Serafino Razzi, Girolamo Savonarola, Mavro Vetranović, Marko Marulić, Osanna Andreassi, Lucija Brocadelli, Boka kotorska.

Iz autografa opsežnog *Ljetopisa crkvnog* Andrije Zmajevića, političara i biskupa, pjesnika i povjesničara, iz toga djela nastalog 1675. godine, istrgnuta su dva lista koja su u autografu u izvornoj paginaciji bila označena brojevima 843, 844, 845 i 846.¹ Prema kazalu te rukopisne i do danas netiskane knjige razvidi se da je na te četiri stranice autor pod godištem 1493. iznio naraciju o životu blažene Ozane Kotorke.²

¹ Francesco Maria APPENDINI, *Memorie spettanti ad alcuni uomini illustri di Cattaro*, Ragusa, 1811.; Šime LJUBIĆ, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*. Vienna – Zara, 1856.; Pavao BUTORAC, *Zmajevići*, Zagreb, 1928.; Miloš MILOŠEVIĆ, »Pjesnička poslanica Andrije Zmajevića post-radalom Dubrovniku 1667. godine«, *Analitički historijski institut JAZU u Dubrovniku*, br. 12, Dubrovnik, 1970., str. 297–330; Miroslav PANTIĆ, *Književnost na tlu Crne Gore i Boke Kotorske od XVI do XVIII veka*, Beograd, 1990; Slobodan Prosperov NOVAK, *Povijest hrvatske književnosti od humanističkih početaka do Kašićeve gramatike ilirskog jezika iz 1604.*, sv. 2, Zagreb, 1997.

² Autograf tog djela pisan latiničkim pismom pohranjen je u Arheološkom muzeju u Splitu pod brojem 69Z/M, dok je onaj pisan ćirilicom s usporednim latinskim prijevodom doživio neobičnu sudbinu tako da ga je netko raspolutio pa mu se jedan dio čuva u Vatikanskoj biblioteci u Rimu, a drugi u Knjižnici slavističkog seminara u Padovi. Te dvije verzije nisu među sobom identične pa se razlike vide i u njihovim naslovima; latiničkoj

Među izvorima toga Zmajevićeva historiografskog zbornika svakako je bila i knjižica u kojoj je objavljena detaljna rekonstrukcija Ozanina života, a bila je djelo talijanskog dominikanca Serafina Razzija, koju je pisac pod naslovom *Vita della beata Ossana da Cattaro* objavio 1592. godine kod Sermartellija u Firenci, neposredno nakon povratka iz Dubrovnika i Kotora, gdje je kao povjerenik svoga reda proživio nekoliko književno vrlo plodonosnih godina.³

Otrgnuti tekst iz Zmajevićeva autografa, koji je zasigurno bio u bliskom dodiru s Razzijevom talijanskom naracijom, možemo s obzirom na pretpostavljeni obim od četiri guste stranice rekonstruirati na osnovu jedne mlađe bokeljske prozne verzije Ozanina života koju je na talijanskom jeziku, a u sličnoj duljini, oko 1760. godine u svojoj rukopisnoj kronici rodnoga grada pod naslovom *Historia della valorosa Nobile Nazione Pirustina del seno Rezonnico e della Dalmazia Superiore, ò sia Croatia rubea ili Annali di Pirusto* ispisao Peraštanin Andrija Balović.⁴ Ta se pretpostavka temelji na činjenici da se Balović inače na mnogim mjestima svoje knjige koristio Zmajevićevim *Ljetopisom crkovnim* pa se s dosta sigurnosti može pretpostaviti kako je i odlomak o Ozani preuzeo iz te knjige.

Andrija Balović o blaženoj Ozani pisao je dobrim stilom, premda se ponekad služio sintagmama koje teško da su mogle biti posve primjerene iskazu nepismene pastirice. Tako se na jednom mjestu u njegovu talijanskom tekstu Ozana dok govori o Bogu upućuje svojoj, također nepismenoj majci, doslovno ovim baroknim stilom i izborom riječi posve sofisticirano pitanje: *Chi è fabbricatore di questa machina mondiale?*⁵ Inače interes toga autora za Ozanu Kotorku ne iscrpljuje se samo u tom tekstu nego i u prijepisu Ozanine latinske biografije što ga je sačinio Andrija Balović, vjerski pisac, prevoditelj i povjesničar koji se pronašao među djelima Sara Crijevića pod naslov *De rebus gestis beatae Osannae a Catharo*.⁶

je naslov *Država sveta, slavna i kreposna ljetopisa crkovnoga*, dok se ona ćirilica zove *Ljetopis crkovnoga staroga i novoga zakona sveta i kreposna država slovinsko-latinska*. Zmajevićevo djelo žanrovski je crkvena kronika pa time neka vrsta ljetopisa kako ga je nazvao sam pisac. U knjizi se izlažu podijeljeni po stoljećima događaji od početka kršćanske povijesti pa sve do piščeva vremena. Autor iznosi svjetsku, ali i zavičajnu povijest. Izvori autorovi brojni su pri čemu mu je najviše građe ponudila knjiga *Il Regno degli Slavi* Mavra Orbinija, zatim dva slavna srednjovjekovna djela: zbornik Prezbitera iz Duklje te *Kronika* Tome Arkidakona, povijesni spisi Jakete Lukarevića dubrovačkog historičara i historiografska djela Ivana Lucića Trogirana tada najznamenitijeg povjesničara hrvatskih zemalja. Usto Zmajević poznaje i neslavenske povjesničare kao što su bizantski car Konstantin Porfirogenet, te suvremene talijanske povjesničare Sabelica i Bonfinija pri čemu je njemu neskrivenu inspiraciju ponudila idejna potka iskazana u *Osmanu* Ivana Gundulića. O Zmajeviću vidi u: Viktorija FRANIĆ TOMIĆ, »Književnost. (Boka kotorska) Katalog«, *Zagovori svetoga Tripuna. Blago Kotorske biskupije*, Zagreb, 2009., str. 384–389; Viktorija FRANIĆ TOMIĆ – Slobodan Prosperov NOVAK, *Zlatna knjiga bokeljskih književnika*, Zagreb, 2016.

³ O životu Serafina Razzija vidi pouzdani stariji izvor u knjizi F. Serafino RAZZI, *La storia di Ragusa scritta nuovamente in tre libri. Proceduta degli appunti biografico-critici del Pr. Lodovico Ferretti O. P. con Introduzione, note e Appendice cronologica del prog. G. Gelcich*, Dubrovnik, 1903. Novi prijevod na hrvatski jezik: Serafino RAZZI, *Povijest Dubrovnika*, Dubrovnik, 2011.

⁴ Vidi o Baloviću u knjizi *Proza baroka XVII i XVIII vijek. Antologija*, Gracija BRAJKOVIĆ – Miloš MILOŠEVIĆ (ur.), Titograd, 1978. (»Luča«, knj. 55). Usp. Srećko VULOVIĆ, »Popis i ocjena narodnih bokeških spisatelja i njihovih djela«, *Program C. k. realnog i velikog gimnazija u Kotoru*, 1878. – 1879., str. 4.

⁵ Andrija BALOVIĆ, *Historia della valorosa Nobile Nazione Pirustina del seno Rezonnico e della Dalmazia Superiore, ò sia Croatia rubea ili Annali di Pirusto*. Privatni arhiv Visković, Perast PAV LXII, str. 112–115; V. FRANIĆ TOMIĆ – S. P. NOVAK, *Zlatna knjiga bokeljskih književnika*.

⁶ Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb. Arhiv Balović.

Posve je karakteristično da se u svim starijim izvorima za život blažene Ozane na niti jedan način ne spominje Ozanino djelovanje u vrijeme opsade Kotora od strane turskog pomorskog zapovjednika Barbarosse. To je tim čudnije jer su ti događaji u Razzijevoj knjizi iz 1592. godine bili jedno od temeljnih mjesta blaženičina hagiografije. Ta činjenica ukazuje ne samo na to da izvor te verzije blaženičina života nije nikako bio dotad najopsežniji tekst njezine hagiografije, nego je moguće da su izvori tih mlađih naracija bili ne samo u izravnoj vezi sa Zmajevićem iz *Crkvnog ljetopisa* istrgnutim tekstom nego i s danas izgubljenim najstarijim hagiografskim djelom o Ozani, koje se u svim starijim katalozima pripisuje latinskom pjesniku Ivanu Bolici Bona de Bolirisu.⁷ Bolica je kroz 331 stih svog epilija o Kotoru napisanom u vrijeme Ozanina života opsežno govorio o Turčinu Barbarossi, ali on također niti jednom riječju ne spominje udio zazidane kotorske djevice i vidjelice Ozane u tim povijesnim događajima. Čini se da je tek Serafino Razzi, a bilo je to gotovo pola stoljeća nakon stvarnih događaja, potpuno u skladu s učenjima Savonarolinim i s oživljavanjem njegove *cause* unio u svoj tekst o Ozani i političko sudioništvo te svete dominikanke vidjeličkih sposobnosti. Mišljenja smo da su postojali neki sasvim opravdani, a danas nepoznati razlozi, zbog kojih se djelovanje Ozane u vrijeme opsade nije povezivalo sa spašavanjem grada, nego da je do povezivanja njezine biografije s tim događajima došlo tek kasnije, najprije u tekstu Serafina Razzija, pri čemu je kod njega bila riječ ili o izmišljanju događaja o kojima suvremenici nisu znali ništa, ili o preuzimanju naracije iz nama danas nepoznatih izvora tradicijskog sjećanja.⁸

U ovom razmatranju o blaženoj Ozani i njezinoj vezi sa Savonarolinim apeninskim sljedbenicama posve je primjereno krenuti od njezina redovničkog imena, i to stoga što će nas ono odvesti u samo središte povijesne pojavnosti te žene. Bio je običaj u dominikanskom redu, a osobito među ženama koje su živjele prema strogim pravilima sekluzije i koje su nazivane *vergine*, da im se daju upravo imena njihovih prethodnica. Time se ukazivalo na uzore koje se u redovništvu imalo slijediti.⁹ Znamenit je među ostalim bio slučaj Lucije Brocadelli jedne od najgorljivijih dominikanskih vidjelica i stigmata, gorljive sljedbenice na lomači 1498. spaljenoga Girolama Savonarole. Kada je u njezin samostan u Ferrari stupila 1501. redovnica Giustina Biragi, njoj je bilo izabrano redovničko ime Colomba kako bi se time počastilo sjećanje na stariju Lucijinu pouzdanicu, vidjelicu Colombu da Rieti s kojom je upravo Lucija bila uspostavila gotovo svet dodir. U suvremenijim historiografskim istraživanjima dokazano je kako je upravo izbor redovničkih imena koje su preuzimale samostanske novakinje, i to posebno one koje bi stupale u najstrožu klauzuru, bio jedan od rijetkih prostora u prvoj polovici 16. stoljeća u kojem se u redovničkom životu žena sačuvalo nešto od prostora u kojem nisu bile nadgledane od inače posve maskuline

⁷ O postojanju toga teksta svjedoči Serafino Razzi u svojoj knjizi iz 1592., pozivajući se da je to djelo imao u rukama. Moguće da je riječ o nekom zamagljivanju jer inače Ivan Bolica u svom latinskom spjevu o Kotoru i njegovim starinama uopće ne spominje ni na jednom mjestu blaženu Ozanu. Taj epilij Ivana Bone Bolice objavljen je u izdanju dubrovačkog ogranka Matice hrvatske 2010. godine. Izdanje su priredili Luko Paljetak i Relja Seferović. Usp. Ivan BONA – BOLICA, *Opis zaljeva i grada Kotora/ Ioannes BONA DE BOLICIS, Descriptio sinus et urbis Ascrivensis*, Dubrovnik, 2010.

⁸ Niko LUKOVIĆ, *Blažena Ozana Kotorka*, Kotor, 1965.

⁹ Sharon T. STROCCHIA, »“Naming a Nun: Spiritual Exemplars and Corporate Identity In Florentine Convents”, 1450–1530.«, *William J. Connell, Society and the Individual in Renaissance Florence*, Berkley – London – Los Angeles, 2002., str. 215–240.

strukture crkvenih institucija. Bio je taj izbor u najvećem svom dijelu samosvjesna odluka tih žena, bilo da je riječ o odluci novakinje, ili onih redovnica koje su ga u njihovo ime mogle obaviti. Tako se još od vremena časne sestre Lucije Brocadelli u krugu dominikanskih zazidanih djevoja, vidjelica i stigmata, koje su, a o njima je ovdje riječ, u prikrovenim gestama podržavale učenje Girolama Savonarole, učvrstila praksa izabiranja redovničkih imena koja su dobivala simboličnu težinu u pokretu savonarolijanaca. Tako je samo dvije godine nakon Savonaroline smrti njegovoj nećakinji dominikanki, a na spomen strica mučenika kojeg je dugo u krilu Katoličke crkve bilo zabranjeno spominjati u pozitivnom kontekstu, dano redovničko ime Girolama. Izbor imena Colomba kao uspomena na Colombu iz Rietija u slučaju Giustine Biraga, koja je postala redovnica Colomba, imao je za cilj snaženje duhovnog nasljeđa spomenute Savonaroline sljedbenice.¹⁰

Konačno i Kotorka Ozana svoje je ime dobila i preuzela od jedne od najslavnijih trećoretkinja iz skupine Savonarolinih ženskih sljedbenica, od Osanne Andreassi, koja je preminula 1505. i koja je zaslugom njezina zagovornika oca Girolama Scolarija vrlo rano dobila među dominikancima vrlo čitanu biografiju, pa je postala slavna u svom redu. Osobito su je štovala brojne zazidane djevice, ali i one koje su bile poznate po učestalim vizijama i mističkim susretima s Kristom, Madonom ili samim Girolamom Savonarolom.¹¹ Ozana Kotorka, koja se prije nazivala Katarina, to je ime preuzela ušavši u dominikanski red ne zato što bi sama mogla čitati Scolarijevu knjigu, nego stoga što je ono njoj, a i drugim redovnicama, bilo sugerirano kao ime koje će najbolje sintetizirati njezinu već tada naslućenu vizionarsku i proročku motivaciju. Osanna Andreassi bila je kći imućnih roditelja, dočim je Ozana Kotorka kao njezin mantovanski homonim, imala česte vizije i otkrivenja, nalazila bi se u mističnim stanjima u kojima je gubila kontakt sa stvarnošću. Osanna Andreassi bila je svjetovna dominikanska pokornica, a u svojoj rodnoj Mantovi i ona je poput Ozane Kotorke bila osoba koja je svojim profetskim sposobnostima štitila grad i njegove stanovnike od prirodnih, ali i od socijalnih nevolja i nesporazuma. Uživala je zaštitu Francesca Gonzage i njegove supruge Isabele d' Este, pri čemu je njezina djelatnost postala najintenzivnija u devedesetim godinama 15. stoljeća, dakle upravo u vrijeme Savonarolinih najsnažnijih protupapinskih invektiva. Zato nije slučajno da je Ozana Andreassi svoja proročanstva i političke ocjene uspostavljala kao detekciju kazne što je zbog smrtnoga grijeha pape Aleksandra VI. snašla Italiju, a koja će, tako je ona govorila, zbog korupcije crkvenih prelata i papinskog dvora doživjeti propast.¹² Osanna Andreassi (upravo poput Girolama Savonarole) zazivala je bijes Božji, koji da će uskoro snaći svijet. Ukoliko u nadolazećoj polovici milenija ne dođe do pokore, vjerovala je Osanna, uslijedit će apokalipsa. Njezine vizije odnosile su se na ukazanja Krista, koji joj je saopćavao okolnosti skore propasti papinske Italije. Osanna je kao i firentinski mučenik gajila filofrancuske osjećaje, pa joj se prelazak trupa francuskoga kralja Charlesa VIII. s ove strane Alpa činio idealnim znakom Božje odmazde za počinjene grijehe. Ta mantovanska svetica svoj ženski uzor

¹⁰ Tamar HERCIG, *Le donne di Savonarola. Spiritualità e devozione nell'Italia del Rinascimento*, Roma, 2014.

¹¹ Girolamo SCOLARI, *Libretto de la vita et transito de la beata Osanna da Mantua*, Mantova, 1507.

¹² Gabriella ZARRI, *Le sante vive. Profesie di corte e devozione femminile tra '400 e '500*, Torino, 1990. Ista autorica pisala je o tim pitanjima u tekstu: »Monasteri femminili e città (secoli XV–XVIII)«, *La chiesa e il potere politico dal Medioevo all'età contemporanea. Storia d'Italia*, Ruggiero ROMANO – Corrado VIVANTI (ur.), sv. 9, Torino, 1986., str. 359–429.

imala je u Katarini iz Sijene, po čemu se nije razlikovala od svojih dominikanskih vrsnica i srodnica kakve su bile upravo u štovanju Savonarole i sienske svete Colomba da Rieti i nešto mlađa Lucia Brocadelli.

Neposredno nakon spaljivanja oca Girolama na glavnom firentinskom trgu Osanna Andreassi došla je u posjed procesne dokumentacije na osnovi koje je ekskomuniciran pa kasnije u procesu osuđen na smrt. Nakon toga počela je Andreassi izraziti je iz svoje klauzure propovijedati potrebu suprotstavljanja svih onih koji su *boni* prema onima koji su *mal viventi*, onima koji ne žele odbaciti život u grijehu i zlu i kojima dobro činjenje ne vodi u sveti život poslije smrti, nego koji ostaju u zlu, što Savonarola naziva *bene beateque vivendi*. Bila je u svojim iskazima Osanna Andreassi osvjedočena da samo one žene i oni muškarci koji su u stanju obnoviti svoju duhovnost mogu stati među izabrane i one kojima je namijenjen spas, jer su pripravnici za svet život nakon smrti. Zbog toga je naučavala da su dobri ljudi izloženi prijetnjama i nasrtajima onih koji nisu pravi sluge Božji, nego su dijabolični, a kao takvi sami daju *in personam*.

Osannin biograf Scolari, koji je malo poslije njezine smrti fiksirao mnoge riječi te svete žene, čini s njezinim životopisom isto ono što će jedan drugi dominikanski biograf Serafino Razzi učiniti s biografijom Ozane Kotorke gotovo jedno stoljeće kasnije, ali tada u duhu posttridentske katoličke obnove. I Razzi, kao i Scolari prije njega, reafirmirat će načelo što su ga izlagali Girolamo Savonarola u propovijedima, a Marko Marulić u životopisima svoje knjige *De bene beateque vivendi institutione per exempla sanctorum*, koja nije slučajno bila napisana iste one godine kad su u Firenci na glavnom trgu živoga spalili Girolama Savonarolu.¹³ U Savonarolinu naukovanju jednako kao i u biografijama njegovih sljedbenica martirij je postavljen kao ideal. Za razliku od kotorske, Ozana mantovanska zbog vremena u kojem je živjela i u kojem je njezina hagiografija bila ustanovljena, obračunavala se najviše s papom Aleksandrom VI. Borgiom. Njemu je ona u svojim vizijama najavljivala smrt, u povodu njega je govorila da crkvena država *puza di tanti peccati*, a da je Bog digao ruke od samog pape zbog njegovih grijeha, pa sad ona siromašna i izučena trećeretkinja moli Boga da na papu siđe Božja milost, to jest smrt!

U tom Osanninu stavu nalazi se i ono mjesto koje su kritičari kod Girolama Savonarole najviše napadali i na osnovu kojeg su ga optuživali da je heretik. To mjesto dovodi u pitanje ideju da svećenici, a posebno oni visoko postavljeni u crkvenoj hijerarhiji, zbog svojih grijeha ne mogu uživati božansku milost. Osanna Andreassi imala je u svoje vrijeme tri biografa, već spomenutog Scolarija, zatim Girolama de Monte Oliveta, koji je o svetoj ženi pisao 1507. godine, a onda i Francesca Silvestrija, koji je osobno poznao i Savonarolu i Osannu (kojoj je bio ispovjednik), pa mu je cilj bio da je afirmira kao živi dokaz učiteljevih naučavanja, ali i božanske kvintesence na kojoj su se temeljila proročanstva, viđenja i proživljena mistična ukazanja tih zazidanih djevoja.¹⁴ U tom smislu Silvestri je upravo u godini Osannine smrti napisao njezinu biografiju, utemeljenu na izvornim pismima te svete žene, koja je za razliku od kotorske Ozane bila vrlo učena i pismena.

¹³ O Maruliću najiscrpniji bibliografski prilog vidi u: Mirko TOMASOVIĆ, *Marko Marulić Marul*, Zagreb – Split, 1999.

¹⁴ Francesco SILVESTRI, *Beatae Osanae Mantuanae de tertio habitu ordinis fratrum predicatorum vita*, Milano, 1515.

Osannina nastojanja na reformaciji Crkve, a posebno njezinih upravnih slojeva, bila su toliko eksplicitna da u svom vremenu teško da su imala premca i u svakom su svom iskazu bila na tragu Savonarolinijih poticaja. Zanimljivo je da se njezin značaj proširio i do renesansnog Kotora, a pritom je svakako važna činjenica da je ona za života bila manje poznata nego nakon smrti. Tomu je pridonio proces njezine najprije neformalne kanonizacije, a onda sve formalnije, te je na osnovi Scolarijeve i Silvestrijeve biografije bio upućen u punu proceduru, pa je upravo životopis Osanne Andreassi bio onaj tekst koji je 1558. godine pred rimskom inkvizicijom branio učenje Girolama Savonarole. Knjige o toj svetoj ženi kružile su dominikanskim samostanima onog vremena pa se zna za slučajeve kad su ih neki svećenici posve svjesno i organizirano distribuirali i rasporedili, boreći se u drugim sredinama za rehabilitaciju Savonarole. Uostalom isti Serafino Razzi, koji je u Kotoru boravio koncem osamdesetih godina 16. stoljeća kraće vrijeme kao propovjednik, u jednoj će prilici s ponosom isticati da je posjetio grob mantovanske Osanne.¹⁵ Razzi je u posttridentsko vrijeme bio glavni zagovornik Savonarole, a bio je i zagovornik mantovanske Osanne, pa je i o njoj, kao i o drugim dominikanskim redovnicama, ostavio kraće biografije u svojim zbirka životopisa, po kojima je u svoje vrijeme stekao slavu. U taj okvir, među te svete vidjelice i stigmatе, posve se dobro uklapala Ozana Kotorka, kojoj je Serafino Razzi spremno fiksirao biografiju, koju je objavio 1592. godine, odmah nakon povratka iz Kotora.¹⁶

U slučaju Osanne iz Mantove još je markiza Isabella d'Este za vrijeme posjeta Rimu ishodila kod pape Lea X. u jednom pismu od 8. siječnja 1515. godine da dade dopuštenje za slavljenje dana Osannine smrti u Mantovi. Lokalni Osannin svetački kult potvrdio je papa Inocent XII. bulom iz 1694. godine, što je potom bilo prošireno na čitav dominikanski red.¹⁷ Kauze tih svetih žena redovito su doživljavale otpore i često su ovisile o trenutačnim crkvenim prilikama, najčešće o Savonarolinim protektorima koji bi imali interesa aktualizirati njihove svetačke priče. Naravno u tom su poslu sudjelovali i brojni laici, ali je upravo ta činjenica stvarala od tih kauza svojevrsnu rizičnu aktivnost, zbog takvih mogućih situacija nam se čini posve logičnim ono trganje stranica posvećenih Ozani Kotorki u knjizi Andrije Zmajevića *Ljetopis crkovni* iz 1675. godine.

U opusu Dubrovčanina Mavra Vetranovića tri odulje pjesme političkog sadržaja izgovara Orlača Riđanka, inače žensko lice nejasna imena i podrijetla.¹⁸ Vlastito ime Orlača najveći

¹⁵ Najopsežnija starija monografija o Osanni Andreassi je: Giuseppe BAGOLINI – Ludovico FERRETTI, *La beata Osanna Andreasi da Mantova terziaria domenicana (1449. – 1505.)*, Firenze, 1905.

¹⁶ Najvažniji noviji prilog Razzijevu životu vidi u raspravi: Stjepan KRASIĆ, »Život i djelatnost Serafina Razzija«, *Tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije*, Želimir PULJIĆ – Nediljko A. ANČIĆ (ur.), Dubrovnik, 2001., str. 125–165. Isti autor upozorio je na Crijevićev spis o Ozani Kotorškoj u svojoj uvodnoj studiji, prvom svesku knjige Seraphinus Maria CERVA, *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, sv. 1, Zagreb, 1975.

¹⁷ Julia CARTWRIGHT, *Isabella d'Este, marchioness of Mantua, 1474. – 1539. A Study of the Renaissance*, London, 1911.

¹⁸ Vidi monografiju: Franjo ŠVELEC, »Mavro Vetranović«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 4–5, 1959., str. 175–214; sv. 6–7, 1960., str. 319–392. Veći dio pjesama Mavra Vetranovića tiskan je u *Stari pisci hrvatski*, sv. 3–4, Zagreb, 1972. – 1973. Do danas najbolje komentirano izdanje pjesme *Orlača riđanka Kotoru govori pronostik* u knjizi *Dubrovačka poezija*, D. PAVLOVIĆ (ur.), Beograd, 1956., str. 137–142. O Vetranoviću kao pjesniku satiričnih stihova vidi: Marijan STOJKOVIĆ, »Mavro Vetranović. Suvremeni satirički pjesnik«, *Nastavni vjesnik*, knj. 25, br. 3, Zagreb, 1916/17., str. 136–148; br. 4, str. 204–212. Vidi i: Mihovil

rječnik hrvatskog jezika ne pokušava definirati, nego se zadovoljava tvrdnjom da je riječ tamna. Međutim, što se tiče vlastite imenice Riđani, autori istog velikog Akademijina rječnika znaju da je postojalo staro crnogorsko pleme kojega već dugo nema, ali se istim imenom nazivalo i jedno selo u Nikšićkom polju.¹⁹ Određuje se u tom rječniku i prostor u kojem su Riđani obitali, pa se veli da je to prostor oko starog puta Onogošt Risan, od rijeke Zete u Nikšićkom polju do Ledenice više Risna. Uostalom sam Vetranović najbolje razrješava tko je Orlača Riđanka ovim njezinim vlastitim iskazom: »A nijesam ja vila ni pustoš od gore, negj vlaška Sibila, kako svak znat more... djevstvo sam družila i tebe (to jest Boga) riđanka vjerno sam služila.«

Posve je jasno iz te pjesme u kojoj Kotoru govori pronostik da je Orlača iz Riđana zapravo alegorijsko lice za koje je Mavro Vetranović šifrirao tekst stvarnih proročanstava Ozane Kotorke, u to vrijeme već glasovite zazidane djevice i sljedbenice Savonaroline. Da je dubrovački benediktinac mogao nešto znati o pronosticima te žene nemamo izravnih dokaza, osim stihova spomenute pjesme *Orlača riđanka Kotoru govori pronostik*. S druge strane da je za svoga izgnanstva u Italiji i to u području Ferrare, gdje je boravio više godina nakon 1519., Mavro Vetranović mogao saznati o vizijama talijanskih zazidanih djevica i sljedbenica tada već dva desetljeća mrtvog dominikanca Girolama Savonarole, više je nego sigurno.

O Vetranovićevoj do danas posve neuočenoj nesumnjivoj inspiriranosti biografijom Ozane Kotorke i njezinim vizionarskim sudjelovanjem (*pronostikom*) u sukobima Barbarossine turske flote s kršćanima najprije oko Herceg Novog, te na koncu neuspješne turske opsade Kotora, koja je završila u kolovozu 1539., izravno je svjedočanstvo pohranjeno u spomenutoj pjesmi koju izgovara Orlača Riđanka. Mavro Vetranović svoju alegorijsku i svjesno oklutiranu naraciju o Ozani započinje jednom pastoralnom slikom, a ta slika, kad ne bismo poznavali okolnosti blaženičina života, zvuči kao da je preuzeta iz neke pastirske drame. Prizor se otvara invokacijom u kojoj se u opisu buđenja prirode spominje svijetli Apolo s vijencem na glavi, a djevici koja je u središtu prizora javlja se u vidu grlice Duh Sveti:

*Pod sjencom od bora, pri vodi studeni,
gdi sama po sebi sjedeći počivah,
ter vječno na nebi blaženstvo prizivah,
i nebo ognjeno razbirah misleći
i trojstvo blaženo pristoljem videći.
I takoj kraj vrjela, biraje tuj slavu,*

KOMBOL, »Vetraničeva satira protiv Mlečana«, *Spremnost*, god. 3, br. 105, Zagreb, 1944., str. 9. Kombol na ovom mjestu kao i u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti do preporoda* (1945.) spominje drugu, za našu temu manje važnu pjesmu što je izgovara Orlača Riđanka s naslovom *Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom* što je doista satirična poezija protiv Mlečana. Vidi: Vinko FORETIĆ, »Politički poledi Mavra Vetranovića«, *Filologija*, knj. 10, Zagreb, 1980/1981., str. 291–301. Od novijih općih pogleda na Vetranovićev opus vidi uvodnu studiju Zlate Bojović u knjizi Mavro VETRANOVIĆ, *Poezija i drama*, Beograd, 1994., str. 1–60. Usp. Slobodan Prosperov NOVAK, *Povijest hrvatske književnosti*, sv. 2.

¹⁹ *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, dio IX, Zagreb, 1924. – 1927., str. 168. *Isto*, dio XIII, Zagreb, 1953., str. 946.

*grlica bijela sjede mi na glavu,
vrh moje glavice ter tiho zaguka
i reče: Djevice, božja je odluka,
da prospeš povit vlas i da se odpraviš,
da mnogo trudan glas Kotoru objaviš.*

Taj božanski nalog koji je dobila djeвица Ozana poznat je i iz svih drugih naracija o budućoj blaženici, a situiranje njezina odlaska u Kotor, u svojevrsno prosvjetljenje i božansku objavu posve je logična konkretizacija i jasan ključ da sve što u pjesmi slijedi jest izravna i tek ponešto opskurirana naracija o Savonarolinoj kotorskoj sljedbenici, kojoj je Bog iz Vetranovićeve pjesme izravno kazao da krene u svoju kotorsku misiju i da pomogne tamošnjim ljudima da se obrane od poganskih napada:

*Tijem se dviž', ter teci, ter tamo na domu
uriži i reci Kotoru staromu,
uriži, Orlača, i reci: »Kotore,
tvoj se trud bez plača razminut ne more,
er gdi mniš pridobit oružjem pogane,
tvoje ćeš oznobit građane i seljane.«*

O Turcima Vetranovićeва Ozana sada na usta Orlače Riđanke izgovara viziju, ustvari *pronostik*, mogućega kotorskog poraza i buduće gradske propasti:

*»Hinbeno er Turci taje se u polju,
da vaše jak vuci vojnike pokolju,
gdi se će, Kotore, Kotore priplačni,
omastit sve more u kolur sudračni,
s velikom žalosti u oružju gdi takoj
hrabrene mladosti ponikne tolik broj.
Ter tko će trud izreć, gdi mladost gizdava
pologom bude leć u oružju krvava?
Toli tko živ bude za sužna ostati,
taj ti će sve trude pakleno poznati,
i javi i speći sindžijere gdi nosi,
prijeku smrt želeći, da ga prije pokosi.«*

Da je Mavro Vetranović bio detaljno upoznat s Ozaninim vizijama, vidi se po tomu što je on u mnogim iskazima koje stavlja Orlači u usta izravniji i iscrpniji od svih drugih izvora koji opisuju blaženičino djelovanje u vrijeme turske opsade Kotora:

*»Vidjećeš, Kotore,
trud, koji bez plača izrijet se ne more,*

*vojnike videći, glavice krstjanske,
bez trupa viseći niz torne poganske.
Slijede te još druge čemerne zadosti
nevolje i tuge i plačne žalosti,
Jerbo je plačna stvar pomislit i reći,
gdi će tvoj vas kotar popalit plijeneći,
ter ćeš sam, Kotore, ostati svijeh dana,
kako dub vrh gore obješen bez grana.«*

Vetranovićeva Ozana sada kroz riječi pjesnikove upozorava grad Kotor da ne bude »ozno-
bjen od pogan«:

*»Kotore, tijem sada procijeni i čin' sud,
komu se priklada s prilikom ovi trud;
zač veli grlica: "Gorka je izrijeti
naljepna zdravica, koju ćeš proždrijeti,
er ti se nasluži zlosrećni nepokoj,
u raspu da tuži poplijenjen kotar tvoj."«*

Proročica upozorava svoje kotorske suvremenike da se u napasti poganskoj ne mogu na-
dati kako će ih spasiti tvrde zidine i visoki Lovćen:

*»Tijem, vajmeh! Kotore, oholas prikrati,
a u tvrđu od gore nemo se ufati,
Lovtinova gora er tebe, Kotore,
od tvoga zlotvora sahranit ne more.«*

Isto tako Dubrovčanin Vetranović koristi svoju, a zapravo neutralnu Ozaninu poziciju, da upravo književna figura lika Orlače Riđanke iskaže piščevu sumnju u mletačku vojnu snagu. Njih Vetranović u pjesmi pogrdno naziva Blaćanima i od Blata ribarima, a njihovu vojnu nemoć i njihovu nemogućnost da Kotoraninama pomognu, iako im prikazuju kao njihovi saveznici, opisuje Vetranović vrlo uspjelom pjesničkom slikom o dimu, pari i ma-
gli na brijegu:

*Toli se ufate u blacke jakosti,
sobom se rugate maneno zadosti,
er pravo reć mogu, da Kotore stari,
pomoć te ne mogu od Blata ribari,*

*zač bo taj slaba moć, govoru ja tebi,
ne može dat pomoć ni družim, ni sebi;
a vidjet svak more po ribarsko' slavi,
da jedva duh kopore u tvojo' državi,
er slava od ribara vazda je u bijegu,
kako dim i para i magla po brijegu.*

Vetranović opasnost za kotorsku slobodu vidi u mletačkoj vojnoj nezainteresiranosti. Ugrozu pjesnik vidi u tomu što Mlečani *ne mare u Kotor doć'* jer da se:

*vojnici od ribar tač vladaju, jakino na titar kad djeca igraju:
a Turke gdi očute s nazijemi sabljami;
kako ruj požute i klasje na slami,
ter se tač prid Turci rastječu Blaćane,
jakino prid vuci ovce raspršane...*

Sve to dovodi Kotorane u situaciju da se sa svojom državom, kako točno kazuje Mavro Vetranović, uzalud bilo što trude kad im je među *vukovom i lavom pri zubijeh stojeći*. Zbog svega rečenog Ozana alias Orlača Riđanka, vlaška Sibila kako je pjesnik naziva, govori puku kotorskom da se Mlečani pred Turcima straše, kao kad ovce dođu pred vukove bez pastirske straže:

*Ter ti se ja boju, kotorski puče moj,
državu da tvoju ne stradaš i grad tvoj,
er vidim Kotor grad ponižen zadosti,
a o koncu visi sad s velikom žalosti,
od straha ter preda i javi i speći,
gdi sablju pogleda nad glavom viseći;
a Turci govore, gdi treptiš i predaš:
»Bre, komo Kotore, ako se ne pridaš,
a istočni lav prijeti, da te će zaklati
i noktīm razdrijeti i u rasap poslati,
da od tvoga imena meu svijem narodi
vjekušta spomena svijetu prohodi.«*

Nakon svih tih tamnih slika, na samom završetku Orlačina *pronostika*, djeвица izgovara izravni tekst Ozane, koji je sada posve izravan i odgovara tadašnjim saznanjima o Ozaninom zagovoru pomoći svetoga Tripuna:

»Kotorski puče moj, pridaj se Bogu vas
i moli Tripuna; kotorski narode,
novskoga drokuna da kopjem probode,
poganska oholas neka se prikрати,
a da se tvoj poraz u koris obrati.«

Vetranovićeva Orlača Riđanka na kraju svoga vizionarskog obraćanja Kotoranima moli izravno višnjega *da s vojskom u polju drokuna porazi*, te da se tako *slobodi trag vjere krstjanske po kopnu i vodi od sablje poganske* i da se na koncu molitvom *od pogan obrani državu i grad Kotor*.

Mavro Vetranović prvi je književnik uopće koji je ostavio neki spomen o Ozani Kotorki i njezinim vizijama, napisao je tekst o njezinim proročanstvima i njezinim zazivima božanskog djelovanja posredstvom svetog Tripuna. Vetranovićev tekst nastao je prije autorove smrti 1576., ali je svakako najtočnije da je napisan neposredno u vrijeme ratnih događaja u Herceg Novom i Kotoru, dakle, negdje između 1539. i 1540. godine. Povijesna Ozana kao i alegorijska Vetranovićeva Orlača Riđanka iste su verzije domaćeg mita o heroini (poput Jean d'Arc), koje u svojim pronosticima nisu zazivale oružje niti su ga same nosile, nego su nakon prosvjetljenja koje su doživjele u crnogorskoj pustopoljini obje u ulozi vlaških Sibila uspješno zazivale zaštitu svetog Tripuna nad gradom Kotorom i spasile svoj grad. Sada je posve nedvojbeno, a što nije bilo poznato prije, da je Mavro Vetranović tu činjenicu izravno opjevao u svojoj pjesmi *Orlača riđanka Kotoru govori pronostik*, kojoj smo upravo razjasnili postanje dovodeći je u izravnu premda ponešto kriптиčnu vezu sa životom blažene Ozane i okolnostima turske opsade Kotora 1539. godine u kojima je blaženica sudjelovala.²⁰

Prije nego izravnije dovedemo u vezu Savonarolino učenje *bene beateque vivendi* s hrvatskom književnošću, potrebno je ukazati na vrlo bogat korpus stihovanih djela o Ozani koja su nastajala u Boki kotorskoj tijekom 17. i 18. stoljeća, posebno nakon neuspjelih pokušaja da se beatifikacija učini službenom. Između blažene Ozane Kotorke, koja je do službene oltarske beatifikacije dovedena tek 1929. godine postojala je u podtekstu svih mlađih interpretacija veza s učenjima Girolama Savonarole. Bila je ta veza najčešće neizravna i neizrečena, započela je preuzimanjem imena od Savonaroline sljedbenice Osanne Andreassi, da bi tek nakon hagiografije, što ju je 1592. godine objavio Serafino Razzi, inače otvoreni zagovornik Savonaroline kauze, ta veza postala nedvojbeno. Stoga nije nikako neobično što se u Razzijevoj knjizi o kotorskoj blaženici na jednom mjestu

²⁰ U dodadašnjoj književnoj historiografiji veću pozornost od analizirane Vetranovićeve pjesme *Orlača riđanka Kotoru govori pronostik* pobuđivala je srodna poema s istom govornicom pod naslovom *Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom*. O toj odluljoj satiričkoj pjesmi najtočniji uvid iznio je Davor DUKIĆ u knjizi *Sultanova djeca. Predodžbe Turaka u hrvatskoj književnosti ranog novovjekovlja*, Zadar, 2004., str. 66. Posebno je istu pjesmu opsežno interpretirala Lahorka PLEIĆ POJE, »Vetranovićeva Orlača riđanka rečeno u Blatu ribarom«, *Narodna umjetnost*, god. 44, br. 2, Zagreb, 2007., str. 119–134. O tim pjesmama vrlo kratko govori i Ivan SLAMNIG u tekstu »Maskerate Mavra Vetranovića«, što je inače poglavlje u njegovoj knjizi *Sedam pristupa pjesmi*, Rijeka, 1986. Treća Vetranovićeva pjesma koju izgovara Orlača Riđanka najmanje je zanimljiva. Upućena je Peraštanima.

izravno spominje učeni, ali nikad do kraja rehabilitirani mučenik i protestant protiv papinske vlasti Girolamo Savonarola. O toj okultiranoj, ali ipak vidljivoj vezi, spjevovi bokeljskih autora iz razumljivih razloga nisu vodili računa. Oni su se trudili da u stihovima ispriповijedaju Ozanin život i u toj su nakani svaki na svoj način i uspjeli. Najstarija stihovana verzija Ozanina života u čitavoj hrvatskoj književnosti pripada Vicku Bolici Kokoljiću.²¹ Njegov je tekst datiran u 1628. godinu, dakle upravo onu godinu kad se u Kotoru, doduše bez pozitivnog ishoda, očekivalo Ozanino uzdizanje na oltar i proglašenje blaženom, što je trebao biti prvi stupanj u procesu santifikacije. Kronološki druga bokeljska epska varijanta Ozanina života djelo je Vicka Dudana. Njezin naslov je *Život blažene Hozane*. Osim u toj poemi Dudan je pisao stihove o Ozani i u svojoj himnologiji posvećenoj svim blagdanima.²² Treća i najmlađa stihovana verzija života Ozane Kotorke djelo je Dominika Cevića s naslovom *Čudesa blažene Ozane*.²³ Cević, kojeg dominikanski izvori nazivaju *S. Theologiae Magister celeberrimus*, napisao je svoju poemu koja se sastoji od 60 strofa oko 1760. godine.

Već je spomenuto da je Serafino Razzi bio autor najvažnijeg izvora za život blažene Ozane. Bio je plodan pjesnik, pisac brojnih povijesnih studija, teolog i putopisac. Za sobom je ostavio golem, gotovo nepregledan, opus. To što je bio redovnik dominikanskog samostana sv. Marka u rodnom gradu, bitno je obilježilo njegov ideološki vidokrug i uvjetovalo bliskost s učenjima Girolama Savonarole, najslavnijeg redovnika toga samostana.²⁴ Razzi je na svoj način bio dominikanski histrion, tako da je proputovao veliki dio južne Italije, posebno Abuzze, boravio je u dominikanskim samostanima u Perugii, Folignu, Spoletu, gdje je obavio čitav niz uspješnih misionarskih i upravnih poslova. Potom je otac Serafino bio poslan u Dubrovnik 1587. godine da ondje pokuša uvesti red u dubrovačkoj dominikanskoj zajednici, ali i izvidjeti situaciju u Dubrovačkoj biskupiji. Ondje je najprije bio nadstojnikom svih dominikanskih samostana na području Republike, da bi već sljedeće godine bio izabran vikarom Dubrovačke nadbiskupije. Godine 1589. boravio je u vrijeme korizme u Kotoru, gdje je neumorno propovijedao. Kad se nakon toga puta po istočnoj obali Jadrana vratio u Italiju, najprije se nastanio u Perugii, pa je odmah počeo objavljivati tiskom plodove svog dubrovačkog i bokeljskog boravka. Tako mu je već 1592. godine u Firenci tiskan hagiografski spis *Vita della beata Ossana da Cattaro*, kojim je postavio temelje za kasniju kauzu proglašenja Ozane blaženom, što je inače prvi put bezuspješno pokušano u trećem desetljeću 17. stoljeća, a onda konačno i uspješno tri stoljeća kasnije.²⁵

²¹ Petar KOLENDIĆ, »Boličin 'Život blažene Ozane'«, *Glasnik Skopskog naučnog društva*, Skopje, 1926, str. 343–350. Vidi *Poezija baroka. XVII i XVIII vijek. Antologija*, M. MILOŠEVIĆ – G. BRAJKOVIĆ (ur.), Titograd, 1976; V. FRANIĆ TOMIĆ – S. P. NOVAK, *Zlatna knjiga bokeljskih književnika*.

²² Niko LUKOVIĆ, *Blažena Ozana Kotorska*, Kotor, 1965.

²³ Antonin ZANINOVIĆ, »Pjesma kotorskog dominikanca o. Cecija o čudesima Bl. Ozane Kotorke«, *Hrvatska prosvjeta*, god. 17, br. 6–7, Zagreb, 1930., str. 148–151.

²⁴ Do danas najopsežniji prikaz Razzijeva života biografija je Lodovica Ferrettija naručena posebno za drugo izdanje piščeve *Povijesti Dubrovnika*: F. Serafino RAZZI, *La storia di Ragusa scritta nuovamente in tre libri*. Precizna je i na temelju arhivskih istraživanja sastavljena Razzijeva bibliografija u knjizi Tamar HERCIG, *Le donne di Savonarola*.

²⁵ Tim povodom tiskano je prvo izdanje Lukovićeve knjige o blaženici, koje je kasnije obnovljeno Niko LUKOVIĆ, *Blažena Ozana Kotorka, Jubilarno izdanje povodom 400. godišnje smrti (1565. – 1965.)*, Kotor, 1965.

Iste godine kad je tiskana Razzijeva knjiga o Ozani na papinski je tron stupio kardinal Ipolite Aldobrandini, sada pod imenom Klement VIII. S razlogom se tada pojavila nada među dominikancima širom Europe da će novi papa nešto učiniti u procesu rehabilitacije oca Savonarole.²⁶ Sam Serafino Razzi imao je u svom slavnom drvenom kovčegu s rukopisima i onaj posvećen životu Girolama Savonarole, koji je odavno pripremio, ali mu se činilo da nije još došlo vrijeme njegova objavljivanja. Dolaskom pape Aldobrandinija okolnosti su se u tom smislu značajno promijenile, premda, kako se kasnije pokazalo, bio je to upravo onaj papa za čijeg je pontifikata na Campo dei Fiori spaljen Girodano Bruno.²⁷ Razzi je bio otvoren zagovornik Savonarolina učenja, a pored toga i autor koji se bavio životima Savonarolinih ženskih sljedbenica. Upravo zbog tih osobina Serafino Razzi je već 1592. godine bio pozvan da priredi kanonizacijske materijale u tadašnjoj kauzi svetog Giacinta i da redigira himne ispjevane u njegovu počast, koji su odmah nakon kanonizacije postali dio službenog brevijara. Razzijev posao pohvalio je general dominikanskog reda Ippolito Maria Beccaria, nazvavši ga *gloriosa fatica*.²⁸

U većem dijelu tadašnjih naracija govorilo se o Savonaroli kao o mučeniku i svecu, govorilo se o učenom i motiviranom čovjeku koji je bio Božji prorok pa se pokušavalo izreći stav prema kojem je posve neprirodno što on već i ranije, tj. odmah poslije smrti i susljednoga javnog sramoćenja pape Aleksandra VI. nije bio uzdignut na slavu oltara. Neki od talijanskih samostana čuvali su i relikvije Girolama Savonarole, pa se tako spominjao jedan njegov prst, koji je navodno pronađen u pepelu nakon što je prorok bio zapaljen i čuvao se u samostanu San Vincenza u Pratu, čuvali su se komadi njegova srca, koje je navodno na čudesan način isplivalo iz Arna, pa ga je odande spasio neki dječak. Protivnici kampanje za Savonarolinu rehabilitaciju bili su prije svega vladari iz roda Medici, koji su preko svojih utjecajnih veza djelovali na brojne crkvene prelate tražeći od njih da opovrgnu argumentaciju Savonarolinih branitelja. U toj kampanji za Savonarolinu svetost često je navođen navodni usklik pape Julija II. *Lo canonizzerei*, koji je ne jednom aktualiziran, kao što se u vrijeme pontifikata Pavla IV. događalo da je svaka pa i najmanja kritika papinske vlasti proglašavana herezom, pa se time Savonarolina kritika na papinskom dvoru toga moćnog pape doživljavala kao najveće zlo koje treba posve iskorijeniti, a ne njezina nositelja još nagraditi svetošću oltara.²⁹ Obrana Girolama Savonarole dobila je velik poticaj u svetim djelima Filipa Nerija, značajnog posttridentskog sveca koji je upravo Savonarolinu sliku držao na zidu svoje ćelije, dok je sveta žena Caterina de' Ricci, jedna talijanska suvremenica Ozane Kotorke i samog Razzija, bila izravna učenica i sljedbenica Savonarolina nauka. Serafino Razzi, kojem su sve te okolnosti bile dobro poznate, nije nimalo dvojio oko pokušaja da svoju već ranije napisanu knjigu o Savonaroli, deset godina nakon povratka iz Dubrovnika, i objavi. Tako je 22. veljače 1599., deset godina nakon

²⁶ O prilikama u tom vremenu izrstan je uvid u monografiji Stefano ZEN, »Baronio storico. Controriforma e crisi del metodo umanistico«, *La Ricerca Umanistica*, br. 2, Napoli, 1994.

²⁷ Rita POMPONIO, *Il Papa che bruciò Giordano Bruno*, Casale Monferrato, 2003.

²⁸ Taj dominikanski general bio je uključen u proces protiv Giordana Bruna, pa je bio onaj koji mu je u pisanom obliku ponudio posljednji popis ponuda. Učinio je to 21. prosinca 1599., ali je već sredinom siječnja mogao obavijestiti nadležne o negativnom odgovoru koji je dobio od Giordana Bruna. Usp. Angelo MERCATI, *Il sommario del processo di Giordano Bruno*, Città del Vaticano, 1942., str. 25, 42, 44.

²⁹ Cassandra CALOGERO, *Gli avversari religiosi di Girolamo Savonarola*, Roma, 1935.

povratka iz Dubrovnika, posve svjestan delikatnosti svojeg rukopisa, taj poslao izravno papi Ipolitu Aldobrandiniju, Klementu VIII., koji je još iz roditeljske kuće naslijedio Savonarolin kult. Papa je uskoro dobio Razzijev rukopis o životu i djelima Savonarolinim s naslovom *Vita del servo di Dio*.³⁰ Tekst je Razzi davno napisao, a u vrijeme slanja papi on ga je redigirao, tako da je mjesec dana prije nego što ga je poslao u Rim, unio u njega s datumom od 2. siječnja i posvetu papi Klementu VIII. Kada je papa primio knjigu, on ju je predao na recenziju nikom drugom nego kardinalu Aleksandru iz obitelji Medici. Taj po svemu zainteresiran i nipošto objektivni čitatelj primio je Razzijev tekst sa sumnjom, pa je papi sugerirao da se ne objavljuje, nego je predložio da se utvrdi kako bi se knjiga trebala zbog njezine vrijednosti objaviti: *ma che imperò non voleva che si stampasse per i tanti contraddittori che ancora teneva il buon Padre...* a naročito stoga *che gli eretici di Germania et dell' Inghilterra (sfaciati che sono et iniqui) lo annoverano tra i loro santi*. Uostalom nije takav stav bio nimalo neobičan kad znamo da je kardinal Aleksandro Medici bio najglasniji u mnogim tadašnjim javnim nasrtajima protiv Savonarole, od kojih se jedan u kojem je sam sudjelovao dogodio još 1583. godine. Serafino Razzi bio je tako kolateralna i nešto zakašnjela žrtva još uvijek aktualnih dvorskih spleta oko najžešćeg kritičara papinske vlasti uopće, kojem su se divili protestanti, pa mu time i nehotice onemogućavali put prema svetosti. Odgovor koji je Serafino Razzi iz Rima primio navodno je bio jednak onome koji je isti papa uputio svetom Filipu Neriju kad je on pokušao objaviti neki svoj životopis Girolama Savonarole.³¹ Bio je to kraj priče oko Razzijeve nikad objavljene knjige o Savonaroli, koja nije nikad tiskana, ali jest često prepisivana, pa su se njezine rukopisne verzije izrađene po tekstu završenom 1590. višekratno umnožavale i danas su pohranjene u brojnim bibliotekama. Povijest je to jedne knjige koju je njezin pisac, prije nego što ju je poslao papi na ogled, čitavo jedno desetljeće dopunjavao, ili kako je sam zapisao, namijenio joj sudbinu da bude *ferme per decenium silentio pressam*. Upravo je u Razzijevoj generaciji zaživjela jedna nova posttridentska reinterpretacija Savonarole, rekonstrukcija njegovih djela i njegova života. Isticalo se u novoj posttridentskoj dekonstrukciji značenje koje je imalo njegovo naučavanje o potrebi teološkog rada s laicima, o duhovnoj gradnji i rastu pojedinca, a sve u svjetlu ideje koja se povezana sa Savonarolom iskazivala formulom *bene beateque vivendi*, krilaticom koja je upravo u posttridentsko vrijeme postala nanovo aktualizirana.³² U tom procesu došlo je do aktualiziranja i opepovanog objavljivanja istoimene latinske knjige hrvatskog književnika Marka Marulića, koja je za piščeva života nosila pečat Savonarolina učenja. Ta knjiga uostalom prvi je put objavljena 1498., dakle u godini kad je Savonarola spaljen, a koja je upravo u posttridentsko vrijeme doživjela reinterpretaciju u ključu katoličke obnove. U tom procesu posebnu težinu imale su takozvane Savonaroline ženske sljedbenice, one brojne zazidane djevice,

³⁰ Čini se da u Vatikanskoj biblioteci nije sačuvan primjerak Razzijeva rukopisa o Savonaroli, ali jest u rimskom *Archivio Generalizio dell'Ordine dei predicatori* u *Convento Santa Sabina*, sv. 10, br. 1313. s nadnevkom »Firence 1590.«.

³¹ O vezi Savonarole i svetog Filipa Nerija vidi u: Tamar HERCIG, *Le donne di Savonarola*. Usp. Luciano Giuseppe BELLA, *Filippo Neri: padre secondo lo spirito*, Milano, 2007.

³² O uporabi te formule kod Savonarole vidi: Claudio LEONARDI, *La crisi della cristianità medievale, il ruolo della profezia e Girolamo Savonarola. Misticismo, profezie, empiti riformistici fra medioevo ed età moderna*, Firenze, 1997.

vidjelice iz brojnih talijanskih dominikanskih samostana, trećoretkinje kojima je uzor bila najprije Katarina iz Sijene, a uz nju još Osanna Andreassi i Lucija Borcadelli, suvremenice Savonaroline, i nakon njih Caterina de' Ricci, suvremenica Razzijeva. U Kotoru se tom svetačkom ansamblu približila blažena Ozana, kojoj je Serafino Razzi 1592. objavio redigirani, prema novoj paradigmi posttridentske svetosti prilagođen, životopis.³³

Obnovljeni govor o vidjeličkoj i klauzurnoj praksi zazidanih djevice i bliskost njihova svetog ponašanja s učenjem Girolama Savonarole nije bila tek slučajna podudarnost niti uzgredna analogija, nego je ona prije svega imala cilj dovesti te paralelne životopise na stolove vatikanske komisije, koja se upravo počela baviti utvrđenjem moguće svetosti spaljenog Girolama Savonarole. Razzi je u toj djelatnosti bio među najrevnijima autorima, pa je njegov interes za kotorsku blaženicu, čim je došao u dodir s tamošnjom građom, bio posve razumljiv, kao što je razumljiv bio njegov interes za savonarolinsku pobožnost suvremenice Caterine de' Ricci, koja je umrla u godini njegova povratka u Italiju 1590. i koja je bila najmlađa u nizu tih renesansnih Savonarolinih svojevrsnih sljedbenica, a o kojoj je Razzi napisao posebnu biografsku knjigu i tiskao je u Lucci samo dvije godine poslije one o Ozani Kotorki.³⁴ U slučaju Caterine de' Ricci Vatikanska komisija za causu njezine blaženosti nije oklijevala kao u nekim starijim srodnim primjerima, jer zbog novih okolnosti koje je zagovarala spomenuta papina bula u njezinu svetom životu, hagiografi nisu iz opreza bilježili nikakve političke iskaze ili negativne ocjene suvremenih prelata, nisu se navodile nepotvrđene ekstaze ni prečesta Savonarolina ukazanja, nije dakle bilo devijacija koje bi bile suprotne tridentskim zaključcima i smjernicama. Te dominikanske vidjelice i stigmatе nove generacije nisu se bavile ni papama, ni njihovim grijesima, njih nije zanimala politička subverzija, pa su one u teškim trenucima sugerirale molitvu, ali nisu uzimale ničiju političku stranu. U tomu je Ozana Kotorka bila idealna figura posttridentske zazidane djevice. Blaženice njezina naraštaja nisu provocirale bijes svojih nadređenih, kao što su to postizale njihove prethodnice. One su doduše bile zagovornice nove ortodoksije i stroge klauzure, ali one nisu bile ekscesne. Povezivanje srodnih osobnosti iz dominikanskog kataloga svetosti bila je specijalnost Razzijeva i on je tu metodu opetovano provodio i u svojoj knjizi o Ozani Kotorki, gdje na jednom mjestu spominje vrlo intimno Girolama Savonarolu kao fra Girolama, doslovno u vezi s Ozaninom trajnom borbom protiv đavla koji joj se ukazuje u ćeliji. Upravo na tom mjestu govori Razzi o Savonaroli tako da prikazuje kako je o toj problematici borbe s đavlom posebno dragocjeno ono što *fare ne insegna il gran frate fra Girolamo*.³⁵

Premda je Serafino Razzi bio oprezan u svojoj knjižici o Ozani, on ipak neće potpuno cenzurirati njezino uplitanje u političku stvarnost renesansnog Kotora, nego će tu dimenziju prilagoditi očekivanju svog vremena, pa će Ozaninu intervenciju u političku stvarnost

³³ O Savonaroli i ženama već je 1548. u spisu *Discorso* Ambrogio Politi zvan Caterino, premda je pisao podrugljivo, morao uočiti važnost tih žena u čije preporuke, kako doslovno kaže »ne vjeruje kao što ne vjeruje u njihova proročanstva i videnja i da su njihove stigme i ekstaze a me sono molto sospetti et voglia Iddio che un giorno non partoriscono qualche grande scandalo«, Ambrogio POLITI, *Discorso del reverendo P. Ambrosio Catharino Politi...contra la doctrina et le profeti edi fra Girolamo Savonarola*, Venezia, 1548.

³⁴ Serafino RAZZI, *La vita della reverenda serva di Dio, la madre Suor Caterina de' Ricci, monaca del venerabile monastero di S. Vincenzio di Prato*, Lucca, 1594.

³⁵ Serafino RAZZI, *Vita della beata Ossana da Cattaro*, Firenze, 1592.

grada oprezno nadograditi tako što će ispričovijedati kako je Ozana, samoinicijativno, pozvala biskupa i providura pred svoju čeliju te im je kroz maleni otvor poručila da se nikako ne boje tiranina jer im ona upravo najavljuje da je s njima u tim teškim trenucima opsade i Bog i sveti Tripun i sveti Vinčenco i da će njima poći za rukom da molitvom otjeraju barbarina Barbarossu. Nema u Razzijevoj teksturi o Ozani drastičnih slika, nema uplitanja nečije zemaljske osude, tek slike mučeništva jedne krhke žene, koja se tuče kamenom u prsa, koja pati na kamenom ležaju, koji sa svojih pet stepenica nasljeđuje pet Isusovih rana. Sve u Razzijevu životopisu svete Ozane kao da je bilo izvedeno iz desetak godina ranije objavljene papine bule o novoj paradigmatičnosti svetosti i klauzure u ženskim samostanima.³⁶

Što se prvih hrvatskih dodira sa Savonarolom tiče, oni svakako nisu morali čekati spomen na stranicama Razzijeve knjige o Ozani Kotorki. Prvi hrvatski književnik koji je izravno branio Savonarolu i to samo godinu dana prije njegovog spaljivanja u Firenci bio je učeni franjevac Juraj Dragišić.³⁷ Taj humanist, filozof i teolog rođen je u vrijeme pada Carigrada oko 1445. u Srebrenici, a umro je u Barletti 1520., gdje je bio biskupom. On je kao franjevac konventualac u nizu svojih vrlo polemičkih istupa u posebnoj knjižici izravno branio Girolama Savonarolu zbog čega je stradavao i bio prognan, pa je, čini se, slijedom toga stigao u Dubrovnik u vrijeme Savonaroline pogibije. U Dubrovniku je djelovao u krugu mladih humanista s kojima je priredio niz književnih večeri u katedrali, o čemu svjedoči knjiga koju je tim povodom 1499. objavio u Firenci.³⁸ Prodavao je Juraj Dragišić Dubrovčanima ruku Ivana Krstitelja pa je u taj onovremeni trgovački posao zbog neke krađe te relikvije uključio ne samo papu i firentinske gospodare nego i turskog sultana.³⁹ Učio je u Parizu, Oxfordu, živio u Urbinu, Firenci i Pisi, a bio je uza svu turbulentnost vlastita života i kandidat za generala franjevačkog reda, iako na koncu onemogućen. Branio je znamenitog Savonarolina prijatelja Giovannija Pica della Mirandolu 1488. godine i to u spisu o milosti koji je papinska komisija izdvojila i željela zabraniti jer da je protivan pravoj vjeri. U travnju 1497., godinu dana prije ubojstva Girolama Savonarole, objavio je Juraj Dragišić knjižicu *Propheticae solutiones* u kojoj tumači da je Savonarola i kada govori o kategorijama svoga vremena pa i političkim događajima, vjerodostojan prorok. To djelo je objavljeno 8. travnja, a Savonarola je samo mjesec dana kasnije 13. svibnja bio izopćen iz Crkve te je otpočeo proces njegova isključivanja i skorog smaknuća na firentinskom trgu. Bavio se Dragišić i polemikama oko važnosti židovskih knjiga koje je branio, jer da produbljuju kršćanski nauk. Bio je blizak onovremenim najslavnijim humanistima, između ostalih spomenutom Picu, zatim Ficinu, Erazmu, kardinalu Bessarionu, protestantu Reuchlinu itd. Njemu je *defensio* bio omiljeni književni žanr, bio je virtuoz humanističke polemike i prvi hrvatski pisac koji se javno izjasnio u korist Savonarole dok je on još djelovao.⁴⁰

³⁶ *Baroque Personae*, Rosario VILLARI (ur.), London – Chicago, 1995. Usp. Antonio CISTELLINI, *Figure della riforma posttridentina*, Brescia, 1948.

³⁷ Erna BANIĆ-PAJUNIĆ, »Dragišićev spis za Savonarolu ('Propheticae solutiones')«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. 14, br. 1/2, Zagreb, 1988, str. 5–15; Juraj DRAGIŠIĆ, *Propheticae solutiones pro Hieronymo Savonarola*, Firenze, 1497.

³⁸ Zdravko ŠUNDRICA, »Đuro Dragišić i Dubrovnik«, *Dubrovnik*, god. 25, br. 4, Dubrovnik, 1982., str. 11–41.

³⁹ Usp. o Dragišiću, Slobodan Prosperov NOVAK, *Povijest hrvatske književnosti*, sv. 2.

⁴⁰ Valja ovdje upozoriti na seminalno novo djelo: Juraj DRAGIŠIĆ, *Život i djela*, Erna BANIĆ-PAJUNIĆ – Bruno ČURKO – Mihaela GIRARDI-KARŠULIN – Ivica MARTINOVIĆ (ur.), Zagreb, 2016. Usp. osvrt na Savonarolu i Dragišićev istup u njegovu obranu.

Drugi hrvatski književnik koji se značajno približavao učenjima Girolama Savonarole bio je Splitsanin Marko Marulić, koji pokazuje značajnu bliskost s izvorno Savonarolinim učenjem *bene beateque vivendi*.⁴¹

Jedino talijansko mjesto u kojem je dojam o spaljivanju Savonarole bio posve negativan bila je njegova rodna Ferrara. Jedan tamošnji kroničar drastičnim riječima bilježi taj *spetaculo* za koji kaže da *fu molto crudele, orrenda misera morte*. Stvarao se dojam u javnosti da je u toj stvari rodna Savonarolina Ferrara bila u svemu pozitivna, a da je Firenca *crudelissima*. Tako se dogodilo da se 1503. godine gospodar Ferrare Ercole d'Este javno veselio kad je u Rimu umro papa Borgia.⁴² Kruna Ercoleovih nastojanja da u Ferrari osigura kontinuitet Savonarolina učenja dogodila se upravo u godini mučnikove smrti i ona je bila povezana s dovođenjem Lucije Brocadelli u taj grad 1499., dvadesettrogodišnje stigmatice i vidjelice kojoj se više puta ukazao mrtvi Savonarola.⁴³ Lucija Brocadelli je drastično reducirala svoju prehranu pa se hranila gotovo isključivo hostijom, dok je u ekstazama osuđivala papu Aleksandra VI. Borgiu pri čemu je ukazanje Kristovo u njezinoj interpretaciji bilo redovito povezano s izravnim osudom papinskih grijeha i najavom skore kazne zbog politike službenog Rima. O tim Lucijinim viđenjima i političkim proročanstvima izvještavali su mnogi, ali je posebno smion bio Albertucci de Borselli, inače veliki Savonarolin štovatelj, pisac kronika u kojima je spominjao senzacionalne vijesti o zazidanim djevicama, posebno Osanni Andreassi i Colombi da Rieti. Taj čovjek, koji je umro 1497., iz blizine je, jer ju je susreo u Rimu 1495., pratio Lucijine rane ekstaze i viđenja, pa je za vrijeme svojih rimskih propovjedi u crkvi Santa Maria sopra Minerva pred mnoštvom ljudi tumačio njezine riječi kao metafizičku najavu bijesa Božjeg.⁴⁴ U Savonarolinim i Lucijinim ekstazama redovito se ponavljao zaziv za očišćenjem svih grijeha, ali osobito onih među svećenstvom, pa zatim i onih među vjerničkim pukom. Tražeći obnovu pojedinca, Lucija Brocadelli izravno citira Savonarolu pa ponavlja njegove molitve i predočava istu opsesivnu sliku o Rimu koji je sav u grijehu i u kojem će trebati da prođu mnoge godine pa da se taj novi Jeruzalem obnovi.⁴⁵ Luciji Brocadelli u tim viđenjima Bogorodica daje papir sa slikom i tekstom o Italiji koja propada i koju će uskoro poharati ratovi pa joj kaže da se to možda neće dogoditi za godinu ili za dvije godine, nego *da flagello verrà più presto che non credono, e forse più presto che molti non pensano*.

Iz povijesti Lucijina samostana u Ferrari postoji jedan vjerodostojan dokument s kojim ćemo se približiti kraju ove rasprave, a koji tu svetu ženu povezuje s Markom Marulićem

⁴¹ O tom konceptu vidi u uvodnoj studiji u izdanju: Girolamo SAVONAROLA, *Verità della profezia. De veritate prophetica dialogus*, Firenze, 1997., str. XII–XV. i drugdje.

⁴² Godine 1498. odmah nakon Savonaroline smrti, stigle su u Ferraru prve mučnikove relikvije. O Ferrari u vrijeme Ercoleova vladanja vidi: Thomas TUOHY, *Herculean Ferrara: Ercole d'Este, 1471. – 1505., and the Invention of a Ducal Capital*, Cambridge, 1996.

⁴³ O tom pitanju vidi: Astorre BAGLIONI, *Colomba da Rieti: La seconda Caterina da Siena: 1467. – 1501.*, Roma, 1967.

⁴⁴ Vidi njegovu slavnu kroniku: Girolamo Albertucci de BORSELLI, »Chronica gestorum et factorum memorabilium vivitates Bononiae ab urbe condita ad. A. 1497.«, *Rer. Italic. Script.*, 2. izdanje, XXIII, Albano SORBELLI (ur.), Bologna, str. 1911–1929.

⁴⁵ Glavni izvor Lucijinih viđenja i ekstatičnih molitava u Savonarolinom duhu, a koje ona preuzima od svoga učitelja, bila je knjiga *Compendio di Rivelazioni, testo volgare e latino e Dialogus de veritate prophetica*, (Albano CRUCCITTI (ur.), Roma, 1974.

i njegovim konceptom *bene beateque vivendi*. Riječ je o dokumentu u kojem se svjedoči o potrebi da se u tom samostanu, u tom *monasterio sub titulo Sancte Catherine de Senis* potakne aktivnost, pri čemu se kao pokretač spominje *venerabilis sororis Lucia de Narni*, pa se onda iskazuje ono što doslovno Savonarolu i njegove sljedbenike dovodi u vrlo bitnu i blisku vezu s hrvatskim književnikom Markom Marulićem i njegovim etičkim načelima izvedenim između ostalog i u njegovoj glavnoj pripovjednoj knjizi *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*, koja je autor pisao oko 1496., a završio najvjerojatnije do 1498., a onda joj se prvo poznato izdanje pojavilo tek 1507., kad je sjećanje na Savonaroline poruke ponešto izbljeditilo. U tom tekstu naime stoji ova rečenica u kojoj je izravno i nedvosmisleno navedena zajednička bit i Savonarolina i Marulićevog učenja: *Quasi semper cogitamus ei monasterio aliquid impartire que ipse moniales ad bene beateque vivendum et altissimo conditori inserviendum facilius inducantur.*⁴⁶

Formulaični izraz *bene beateque vivendi* javlja se u tom spomenu daleko od literarnog ili naratološkog konteksta. On se povezuje s moralističkom praksom crkvenog djelovanja i nosi u sebi izravnu aluziju na Girolama Savonarolu, to jest na moto koji je taj propovjednik i političar u kontinuitetu ponavljao, a posebno opetovano u posljednjim godinama svoga vizionarskog apostolata. Sintagma *bene beateque vivendi* posve se ekskluzivno javlja kod Savonarole i njegovih prvih sljedbenika i ona je ključna fraza njihova izričaja. U gore navedenom tekstu iz 1503. godine kao i u drugim starijim Savonarolinim spisima, ta fraza preuzeta je od Cicerona.⁴⁷ Ona je kasnije bila proširena među humanistima firentinskog kruga, ali i teozolima tomističkog smjera. Savonarola je u te četiri riječi na najpregnantniji način izložio svoj teološki ideal. Najizrazitije mjesto na kojem Girolamo Savonarola tumači sintagmu *bene beateque vivendum* ili u talijanskim tekstovima *bene e beate vivere*, nalazi se u njegovu djelu *De simplicitate christianae vitae*, knjizi prvi put tiskanoj 1496.,⁴⁸ a koju je Marko Marulić zasigurno poznavao i kojom se koristio u svojoj knjizi *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*, napisanoj 1498. a tiskanoj 1507. Fra Girolamo Savonarola kad tumači tu formulu povezuje njezino značenje s potrebom i postupnošću opće obnove kršćanstva, koje se može postići na prvoj razini konverzijom kršćana svih socijalnih razina, dakle fratara, redovnica, zatim laika, udovica i djece, prelata i vladara, kako ih on doslovno nabraja. Tom konverzijom obnovljeni kršćani mogu stupiti u blizinu ideala definiranog kao *bene vivere*, a koji je u potpunoj sukladnosti s izvornim učenjem Kristovim prema kojem svatko na osnovi svog osobnog statusa, uz pomoć načela *bene vivere* posjeduje nužno potreban temelj uz pomoć kojeg će ostvariti cilj čovjekova života, a taj je samo jedan: *beate vivere* u vječnosti. Fra Girolamo Savonarola elaborirao je taj idealni put svetosti kao put od *bene vivere* do *beate vivere* i o njemu govori nakon 1496. u manje-više svim svojim spisima, a posebno u zbirci svojih propovijedi povodom Knjige Izlaska.⁴⁹ Tako u jednoj od svojih posljednjih propovijedi govori o tom načelu: »Iddio ha

⁴⁶ Taj dokument nazvan *Decretum*, koji se nalazi u *Fondu Santa Caterina da Siena* omot 3/30 u *Biskupskom povijesnom arhivu* u Ferrari, navodi Tamar HERZIG, *Le donne di Savonarola*, str. 246.

⁴⁷ *Tusculanarum disputationum libri quinque*, Lib. IV., Cap. 38.

⁴⁸ *De simplicitate christianae vitae*, Pier Giorgio RICCI (ur.), Roma, 1959., str. 105–135; G. SAVONAROLA, *Verità della profezia. De veritate prophetica dialogus*, str. 163–171.

⁴⁹ *Prediche sopra l'esodo*, sv. 1–2, Pier Giorgio RICCI (ur.), Firenze, 1956. Usp o Savonaroli: Pierre ANTONETTI, *Savonarola. Il profeta disarmato*, Milano, 1998.

fatto l'uomo, e vuole che vada a perfezione e al suo fine. E il fine dell'uomo è la beatudine, e cristo vuole introdurre el ben vivere nel mondo per condurre l'uomo con quel mezzo al beate vivere. E però Iddio introduce nel mondo le buone operazioni, acciochè quelle operazioni conduchino l'uomo al bene e beato vivere.»⁵⁰

Odmah nakon Savonaroline egzekucije nisu bili rijetki njegovi sljedbenici koji su nastavili rabiti sintagmu *bene beateque vivendum* i uz njezinu pomoć označavali nasljedstvo velikog mučenika. Upravo je Giovanni Francesco Pico smatrao tu formulu, kako doslovno kaže, pravom i potpunom epitomom moralnog učenja svetog Girolama Savonarole.⁵¹ I dominikanac Giovanni Tomaso iz Milana rabio je tu formulu u svom predgovoru u izdanje *De simplicitate christianae vitae* iz 1530. godine da uz njegovu pomoć iskaže sukus Savonarolina učenja. Bilo je to vrijeme kad je Marulićeva knjiga, s istom frazom u naslovu, već imala svoj postmortem život, svoj novi put nakon smrti svoga autora i u krilu sve izrazitije katoličke obnove koju je još više učvršćivao Koncil u Trentu i koji je iz učenja Girolama Savonarole izdvajao upravo ono što je i dalje bilo prihvatljivo, a među tim preostacima mogućeg bila je i njegova formulaična doktrina *bene beateque vivendi*. Ta ista misao vodi lja živjela je i u Marulićevoj knjizi i u njezinoj fortuni koja je kao i Savonarolina, posebno u vezi s njegovim zazidanim djevicama, doživjela, ako ne preporod, ali ono preopisivanje koje ju je osnažilo upravo nakon Koncila u Trentu. Što se fraze *bene beateque vivendi* tiče, ona nakon Koncila nije trebala nikakvih preformuliranja, ona kao da ništa nije izgubila od svoje stare aktualnosti.

U svim dosadašnjim tumačenjima narativne matrice Marulićevih proza o svecima i njihovim životima, o njihovoj poduci kako se jedino može postići blaženstvo i svetost ako se živi po načelu *bene beateque vivendi*, izostale su moguće analize koje bi Marulićevu knjigu uopće dovodile u vezu sa Savonarolinim učenjima. Do danas najizrazitije se u kritici pokušavalo pripovjednu matricu Marulića povezivati s onom u *Zlatnoj legendi* Jakova Voraginskog iz 13. stoljeća, pa se zbog toga pokušavalo pronaći razloge koji su tog pisca navodno već puno prije Koncila u Trentu u njegovim naracijama o svecima vodili određenoj redukciji srednjovjekovnog, a to će reći čudesnog i drastičnog.⁵² Ta tumačenja nisu odgovorila na tajnu kako je uopće došlo do toga da je knjiga koja u naslovu ima sintagmu *bene beateque vivendi* bila utjeha tolikim progonjenim kršćanima u 16. stoljeću.⁵³ Da je Marulićeva knjiga o svetom i blaženom životu kao moralna podrška bila usmjerena progonjenima iz kruga Savonarolinih sljedbenika, naročito ovdje često spominjanim zazidanim djevicama, ostajalo je izvan tih tumačenja. Načelo *bene beateque vivendi* nije bilo još jedna fraza, nego čvrsto argumentirano načelo u čijoj je razradi Marko Marulić sasvim svjesno sudjelovao, a kasnije i postumno pridonosio. Naravno da je u svemu tomu za Marulića

⁵⁰ Roberto RIDOLFI, *Vita di Girolamo Savonarola*, sv. 1–2, Roma, 1952. – 1957. (6. izdanje, Firenze, 1997.).

⁵¹ Zbog toga i nije čudno što je Ercole d' Este, a on je Pico stric, bio prvi kojem je Savonarola 1496. poslao svoju knjigu *De simplicitate*. Usp. Gian Carlo GARFAGNINI, »Savonarola tra Giovanni e Gianfrancesco Pico«, *Giovanni Pico della Mirandola. Convegno internazionale di studi nel cinquecentesimo anniversario della morte (1494. – 1994.)*, Firenze, 1997.

⁵² Andrea ZLATAR, »Transformacije hagiografske matrice u Marulićevom djelu *De Institutione bene beateque vivendi per exempla sanctorum*«, *Colloquia Maruliana*, god. 10, Split, 2001., str. 77–85.

⁵³ Brenda DUNN-LARDEAU, »Originalnost humanističke i predtridentinske hagiografije u djelu Marka Marulića *De bene beateque vivendi institutione per exempla sanctorum (1498)*«, *Colloquia Maruliana*, god. 10, Split, 2001., str. 63–75.

bio poticajan odnos s učenjem pokreta *devotio moderna* i to svakako mnogo više nego njegova veza s antičkom epikom i njezinim humanističkim asimilacijama koje su prema dosadašnjoj kritici pisca vodile vrlo profinjenoj strukturi teksta u kojima je težište bilo na pohvali kreposti, dakle onoga što je *bene beateque* i što nas vodi prema životu koji je svet, dakle *beate*. To dvojstvo predstavlja samo središte Savonarolinih učenja kako ono koje je iskazano u njegovim tekstovima tako i u učenjima njegovih brojnih sljedbenica. Dok se do danas iz naslova najviše tumačila riječ *egzempl*, pa se knjiga u tom svjetlu tumačila kao nasljedovanje srednjovjekovnog žanra, te je najvažnijim Marulićevim prethodnikom u tom svjetlu proizlazio Valerij Maksim, na kojeg se Marulić u posveti Jerolimu Čipiku i poziva,⁵⁴ nama se čini da mu je još važnijim uzorom bio Girolamo Savonarola, na kojeg se iz sasvim razumljivih razloga nije pozivao, niti ga javno hvalio, niti mu išta posvećivao, osim svoju skrivenu podršku koju je iskazao preuzimajući njegovu formulu u naslovu svoje najslavnije knjige.

Marulić taj princip *bene beateque vivendi* doslovno iskazuje kad kaže da on iznosi primjere kreposna života, da ih tada izlaže na ogled onima koji i sami žude postati svetim. Na te ljudske duše, izvodi on dalje, djeluje se primjerom i to stoga da bi se čovjek podvrgao težim naporima negoli što su uobičajena upućivanja i propisi. To i jest upravo ono što je Girolamo Savonarola vjerovao da načelo *bene beateque vivendi* jest. I to je načelo koje Savonaroli znači onoliko koliko Maruliću znači *Imitatio Christi*. Glavna uloga sveca u društvu nije samo određena na nebu, nego ona jest prije svega u davanju pomoći ljudima, pri čemu u toj operaciji postoji zapreka na osnovu koje ljudi s bolom shvaćaju kako su daleko od Boga, kako ne znaju sami ići putem njegova savršenstva. Zbog ovdje rečenog oni koji uspiju primiti svetački model u svom životu, koji su odabrani i pozvani da ga prime, moraju biti svjesni da identifikacija sa svecem neće moći biti samo religijska nego da je ona nužno i socijalna. Biti svetac znači zauzeti čvrsto mjesto na društvenoj ljestvici, ali isto tako to znači prihvatiti spoznaju kako postoji duboki ponor koji dijeli vjernike od Boga, međutim i mogućnost svetosti da se taj jaz premosti.⁵⁵

⁵⁴ Darko NOVAKOVIĆ, »Generički kontekst Marulićeve institucije«, u: Marko MARULIĆ, *Institucija*, sv. 2, Split, 1987, str. 9–31.

⁵⁵ Andrea ZLATAR, »Transformacije hagiografske matrice u Marulićevom djelu *De Institutione bene beateque vivendi per exempla sanctorum*«, str. 84.

SUMMARY

OSANNA OF CATTARO IN-BETWEEN GIROLAMO SAVONAROLA,
MAVRO VETRANOVIĆ AND SERAFINO RAZZI

On the basis of all the stories and records about Osanna of Cattaro, the blessed patron of Cattaro (Kotor), including rhymed poems (by Vicko Bolica Kokoljić, Vicko Dudan and Dominik Cecić) and historiographic notes (by Serafino Razzi, Andrija Balović and anonym in the Šibenik's manuscript), authors managed to identify encoded mention of Osanna of Cattaro in a poem of Mavro Vetranović (Orlača Ridanka). Furthermore, authors paid a special attention to women who followed Girolamo Savonarola in Italy, which had a certain reflection and influence, through the notion of vergine murate, who had prophetic abilities, to the real life and later textual interpretations of the life of Blessed Osanna of Cattaro. Moreover, authors also discuss post-Tridentine re-interpretations of her biography in the historiographic works of Serafino Razzi. This interpretation is tightly connected with the previous narrations about walled virgins, but it also is related to the changes in these narrations, which was a result of the Catholic reformation in the second half of the sixteenth century, especially regarding a new concept of holiness.

After a detailed elaboration about literary sources on the life of Osanna of Cattaro, authors discuss newly discovered relation between Girolamo Savonarola and the Croatian literature, especially regarding the concept beatique vivedi. This concept can be traced also in the work of Marko Marulić, especially regarding his concept of acquiring holiness since he also uses this phrase. Moreover, the phrase beateque vivedi is quite often used in post-Tridentine period, especially in the circles of Savonarola followers. In all these events and processes Serafino Razzi had an important role.

KEY WORDS: *Blessed Osanna of Cattaro, Serafino Razzi, Girolamo Savonarola, Mavro Vetranović, Marko Marulić, Osanna Andrassi, Lucia Brocadelli, Boka kotorska.*